

Bodó Szabolcs alezredes:

EGY ÚJ SZOLGÁLATI FORMA: AZ ÖNKÉNTES KATONAI SZOLGÁLAT

DOI: [10.35926/HSZ.2022.6.4](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.6.4)

ÖSSZEFOGLALÓ: 2021 nyarán a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség vezetése egy új szolgálati forma létrehozásáról döntött, amely az önkéntes katonai szolgálat elnevezést kapta. Az új szolgálati forma – a korábbiaktól eltérően – egy új motivációs elemmel bővült, amely a felsőoktatási felvételi eljárás során többletpontokat biztosít a jelentkezőknek a vállalt katonai szolgálatért. Az írás bemutatja a 2021 szeptemberében indult önkéntes katonai szolgálatot, amelyet a szerző szolgálatot vállalók körében végzett kérdőíves felmérése kiértékelte eredményeivel, valamint az azokból levont következtetésekkel egészített ki.

KULCSSZAVAK: önkéntes katonai szolgálat, felkészítés, kiképzés

A SZERZŐRŐL:

Bodó Szabolcs alezredes, kiemelt főtiszt (MH Transzformációs Parancsnokság Kiképzési Főnökség)

BEVEZETÉS

A 2002-ben létrehozott, 2010 után újraszervezett önkéntes tartalékos rendszer¹ (ÖTR) legújabb szolgálati formája a 2021-ben életre hívott önkéntes katonai szolgálat (ÖKSZ), amely jelentős mértékben eltér az eddig működtetett szolgálati formáktól. „A szolgálat létrehozásakor egyértelmű célkitűzés volt, hogy egy olyan képzési és kereseti alternatíva jöhessen létre, amely főként azokat a fiatalokat szólítja meg, akik az idei tanévben valamiért kénytelenek elhalasztani felsőfokú tanulmányaik megkezdését, illetve szeretnék kipróbálni magukat a katonai pályán.”²

Dr. Ruszin-Szendi Romulusz altábornagy, az MH parancsnoka a 2022. március 17-én Székesfehérváron rendezett értékelő és feladatszabó értekezleten kiemelte, hogy a „legfontosabb feladatkör a kiképzések folytatása és fejlesztése, mind az alapkiképzés, mind az ÖKSZ, vagy az ÖTT rendszer esetében. A folyamatosan fejlesztett kiképzési rendszer és annak pontos végrehajtása az új haditechnikai eszközök hadrendbe állítása miatt kiemelt fontosságú”.³ Ebből jól látható, hogy az MH vezetése elkötelezett az ÖKSZ továbbfejlesztésére, amelyet

¹ 22/2002. (IV. 10.) HM rendelet az önkéntes tartalékos jogviszony szabályozásáról. Magyar Közlöny, 2002/45., 3117–3119. <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/6565d05c2c75a91b80811199247e0899f2433a6a/letoltes> (Letöltés időpontja: 2022. 08. 01.)

² Önkéntes Katonai Szolgálat. Honvedelem.hu, 2021. 07. 21. <https://honvedelem.hu/OKSZ.html> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 16.)

³ „Bármit kérhet tőlem, kivéve időt” – „Vous pouvez me demander tout ce que vous voulez, sauf pour le temps.” (Napoléon Bonaparte) Honvedelem.hu, 2022. 03. 17. <https://honvedelem.hu/hirek/barmit-kerhet-tolem-kiveve-idot.html> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 18.)

a kormány részéről tett újabb intézkedések is megerősítettek.⁴ E kormányzati intézkedések szerint az ÖKSZ-t vállaló, továbbtanulás előtt álló fiatalok továbbra is – a vállalt szolgálat időtartamától és formájától függően 16, 32, 64 – többletpontot kapnak, amelyet felsőfokú felvételi eljárás során tudnak igénybe venni.⁵ Tanulmányom megírásával ahhoz kívánok hozzájárulni, hogy az MH-nak minél hatékonyabb módon és minél nagyobb létszámban legyen lehetősége potenciális hadkötelesekből kiképzett tartalékosokat képezni.

Az írás ezt az új szolgálati formát mutatja be, amelyet a 2021 szeptemberében bevonult ÖKSZ-t vállalók körében végzett kérdőíves felmérésem eredményeivel, illetve az abból levont következtetéseimmel egészítettem ki.⁶

A felmérést megelőzően az alábbiakat feltételeztem:

- az ÖKSZ-be jelentkezők többségét a jelentkezésért biztosított felsőoktatási felvételi többletpontok motiválták;
- a jelentkezők többségének a családjában voltak sorkatonai szolgálatot ellátók, tőlük inkább pozitív élményeket hallottak, amelyek motiválták őket a jelentkezésnél;
- az ÖKSZ-be jelentkezők többsége kisebb településekről (község, kisváros, középváros) jelentkezik, nem pedig a nagyvárosokból és a fővárosból;
- az ÖKSZ-be jelentkezőknél fontos szempont lesz a lakóhelyhez való közelség, a mindennapos hazajárás lehetősége;
- az ÖKSZ-be jelentkezők többsége a gyakorlatorientált kiképzési foglalkozásokat részesíti előnyben az elméletiekkel szemben.

A kérdőív összeállításánál az ÖKSZ-ben szerepet vállaló fiatalok jelentkezési motivációjára, korábbi katonai tájékozottságukra, a felkészítés során szerzett pozitív és negatív tapasztalataikra, megfogalmazott javaslataikra, a kiképzésvégi véleményükre, illetve további katonai szolgálataikra vonatkozó elképzelésükre összpontosítottam. A kérdőívet 188 fő⁷ ÖKSZ-t vállalóval sikerült kitöltetnem. Feltételezem – tekintettel a kérdőív kitöltése időszakában meglévő 381 fő⁸ ÖKSZ-t vállaló, arányait tekintve valószínűleg hasonló statisztikáival⁹ –, hogy reprezentálja az ÖKSZ-t vállalók fenti kérdésekben való gondolkodását életkor, nem, iskolai végzettség szerinti csoportosításban.

A felmérést 2021. december és 2022. január között végeztem,¹⁰ így kijelenthető, hogy a kérdőívek kitöltői már ismerték az ÖKSZ rendszerét, végrehajtották a számukra meghatározott alapkiképzést, valamint az alapkiképzést követő szakkiképzés jelentős részét. Az így nyert

⁴ Magyar Közlöny, 2022/62. <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/167017190f22fcef90a051a8e965cb9e950be82/megtekintes#;=Orb%C3%A1n%20Viktor> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 08.)

⁵ Herczeg Márk: Jó sok felvételi többletpontot ér az önkéntes tartalékos katonáskodás. 444.hu, 2022. 04. 06. <http://444.hu/2022/04/06/egy-esomo-felveteli-tobbletpontot-er-az-onkentes-tartalekos-katonaskodas> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 13.)

⁶ A kérdőíves felmérést a Magyar Honvédség parancsnokának írásos engedélyével végeztem, a kivitelezésében segítségemre volt az ÖTR működtetését felügyelő katonai szervezet, az MH Tartalékképző és Támogató Parancsnokság Kiképzési Főnökség mb. főnöke.

⁷ Kutatásmódszertani minta.

⁸ Társadalomkutatási módszertan szerint ez volt az alapsokaság. A kérdőív kitöltését megelőző időszakban (2021. november 09.) 381 fő volt ÖKSZ-kiképzésen (MH TTP közlése).

⁹ A 381 fő ÖKSZ-t vállalók nemi megoszlása: 226 fő férfi és 155 fő nő. Iskolai végzettség szerint: 66 fő alacsony végzettségű, 296 fő középfokú végzettséggel rendelkező, 23 fő felsőfokú végzettségű. Életkor szerinti megoszlás: 155 fő 20 év alatti, 21–25 év között 98 fő, 26–30 év közötti 30 fő, 31–35 év közötti 23 fő, 35 feletti 75 fő.

¹⁰ A kérdőívet kitöltők ekkor a 6 hónapos szolgálatuk 4. és 5. hónapjában jártak.

adatokból levont következtetésem jó alapot szolgálhatnak az ÖKSZ továbbfejlesztésére, valamint más, a jövőben létrehozandó szolgálati formák tervezésére.

AZ ÖKSZ LÉTREHOZÁSÁNAK ELŐZMÉNYEI

A 2010-ben, a 2002 óta addig lényegében papíron létező ÖTR 17 fő önkéntes tartalékos (ÖT) katonát tudott felmutatni.¹¹ Megállapítható volt, hogy az ÖTR sem hatékony, sem népszerű nem volt a magyar társadalom fiataljai körében.¹² 2004-ben – az 1990-es évek végére lecsökkent társadalmi elfogadottság hatására is¹³ – felfüggesztett békeidőszaki sorkatonai szolgálat és az ÖTR működésképtelensége miatt évről évre csökkent a kiképzett tartalékosok száma,¹⁴ Őket a korábban sorkatonai szolgálatot teljesített, egyre idősödő korosztályok, valamint a hivatásos és a szerződéses jogviszonyból kivált volt katonák alkották.

A 2010-ben megalakult kormány a tarthatatlan állapotból adódó veszélyt felismerve arra az elhatározásra jutott, hogy sürgősen meg kell kezdeni az ÖTR megreformálását.^{15, 16} Első lépésként a katonai objektumok őrzés-védelmét ellátó fegyveres biztonsági szolgálatok állománya került „beemelésre” az ÖTR-be, akikből létrejött az önkéntes védelmi tartalékos (ÖVT) állomány.¹⁷ Az ÖVT-ben szerepet vállalókat az addigi fekete színű formaruhájuk¹⁸ helyett az MH-ban rendszeresített és akkor használt 90M/2000M gyakorlóval látták el, valamint felszerelték őket az MH korábbi szolgálati maroklőfegyverével, a PA–63 hadipisztollyal. Az ÖVT-szolgálatot vállalók napi tevékenységét kettős jogállásban (fegyveres biztonsági őr és ÖVT-katona) végezték. Ez azt jelentette, hogy a szolgálati feladataikat az év jelentős részében a fegyveres biztonsági őrség működési és szolgálati szabályzatáról szóló 27/1998. (VI. 10.) BM rendelet¹⁹ által szabályozva fegyveres biztonsági őrként látták el, a katonai

¹¹ Benkő Tibor: Folytatni kell a haderőfejlesztést és segíteni a határok védelmét. Origo.hu, 2022. 02. 22. <https://www.origo.hu/itthon/20220222-benko-tibor-szentendre-honvedseg-hadero-fejlesztese.html> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 17.)

¹² Nagy-Vargáné Juhász Ágnes: Az önkéntes haderő tartalék biztosításának szervezési-vezetési kérdései. Doktori (PhD-) értekezés. ZMNE HDI, Budapest, 2010, 4. <https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/12212/Teljes%20sz%C3%B6veg!.pdf?sequence=1> (Letöltés időpontja: 2022. 08. 02.)

¹³ Molnár Ferenc: A kötelező katonai szolgálat és a társadalom. In: Juhász Erika (szerk.): Magyarország NATO-tagsága és a honvédelem átalakítása – Tanulmányok és dokumentumok. HM, HVK, Budapest, 2000, 163–178.

¹⁴ Czuprák Ottó: Paradigmaváltás a katonai tartalék erőknél. Új Honvédségi Szemle, 2006/9., 122.

¹⁵ 95/2010. (XI. 16.) HM utasítás a Magyar Honvédség tartalékos rendszere fejlesztéséhez kapcsolódó egyes feladatokról. Honvédelmi Közlöny, 2010/17. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/index.php?m=0&p=kozlart&ev=2010&szam=17&k=13> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 13.)

¹⁶ Ujházy László: Tartalékos szövetségek a NATO-ban. Doktori (PhD-) értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2011, 7. <https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/static/pdfs/web/viewer.html?file=https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/12250/Teljes%20sz%C3%B6veg%21?sequence=1&isAllowed=y> (Letöltés időpontja: 2022. 08. 02.)

¹⁷ Kladek András – Ujházy László: A Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszeréhez kapcsolódó munkáltatói támogató program vizsgálata. Honvédségi Szemle, 2014/6., 72. https://www.researchgate.net/profile/Laszlo-Ujhazy-2/publication/345862505_A_Magyar_Honvedseg_onkentes_tartalekos_rendszerehez_kapcsolodo_munkaltatoi_tamogato_program_vizsgálata/links/5fafee692851cf24cce868a/A-Magyar-Honvedseg-onkentes-tartalekos-rendszerehez-kapcsolodo-munkaltatoi-tamogato-program-vizsgálata.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 08. 02.)

¹⁸ A laktanyai köznyelv a fekete formaruhájuk miatt „nindzsáknak” nevezte a laktanyák őrzés-védelmét ellátó fegyveres biztonsági őröket.

¹⁹ 27/1998. (VI. 10.) BM rendelet a fegyveres biztonsági őrség Működési és Szolgálati Szabályzatának kiadásáról. Jogtár. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99800027.bm> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 17.)

felkészítésük idejére viszont katonai szolgálatra hívták be őket. Az ÖVT-szolgálat létrehozásával lehetőség nyílt arra, hogy minősített időszakban a fegyveres biztonsági szolgálatot ellátóknak ne kelljen szolgálati feladataikat átadni az aktív állománynak, hanem tartalékos katonai szolgálatra történő aktiválásukkal – az MH Szolgálati Szabályzata által szabályozott formában – folytathatják őrzés-védelmi feladataik ellátását.

Az ÖTR létszámának további növelése érdekében az addig szolgálati nyugellátásban részesülő, volt hivatásos állományt is megszólította a kormány, akik az önkéntes műveleti tartalékos (ÖMT) szolgálatukért adómentesen megőrizhették a szolgálati járadékukat. Az ÖMT-szolgálat évi 60 nap katonai szolgálatot irányzott elő a számukra, amelyet 6 hónapos, összevont formában is teljesíthettek (ez esetben 3 évig nem kerülhettek újabb behívásra). A szolgálati járadékos ÖMT-állomány mellett idővel megjelentek azok a fiatalok is az ÖTR ÖMT jogviszonyában, akik ki akarták magukat próbálni katonai feladatok ellátása közben.

A kormány 2016-ban új szolgálati jogviszony létrehozásáról döntött,²⁰ amelyet területi elven, a magyar közigazgatási (járási) rendszerhez igazítottak. E szolgálati jogviszony az önkéntes területvédelmi tartalékos (ÖTT) nevet kapta. Itt – lehetőség szerint – törekedtek a lakóhely szerinti járásban szervezett kiképzések végrehajtására. Ezzel a lépéssel a kormány azoknak a fiataloknak – a vélelmezett – aggodalmára igyekezett megoldást találni, akik érdeklődtek ugyan a tartalékos katonai szolgálat iránt, de nem akartak eltávolodni lakóhelyüktől, a napi kiképzési feladatuk elvégzése után lehetőleg az otthonukban kívánták letölteni a pihenésre biztosított szabadidőt. Ennek érdekében Magyarország járásaiban és Budapest kerületeiben megalakítottak 197 ÖTT-századot. Az ÖTT-katonák alapfelkészítése modulrendszerű alapképzés keretében történt, azt az ÖTT-szolgálatot vállalók modulonként 12 kiképzési órában, két kiképzési naponként hajthatták végre összesen 120 órában. Az ÖTT-katonák gördülékeny felkészítésének érdekében létrehozta hét területvédelmi ezredet (TVE), ezekből kezdetben kettő alakult meg teljesen. A TVE-k szolgálati alárendeltségében megyénként megalakításra kerültek a területvédelmi zászlóaljok (TVZ), zászlóaljanként egy aktív kiképzőszázaddal.

A továbbfejlesztett ÖTR kezdeti nagy létszámnövekedését követően a jelentkezők számában 2018-ra – az öregségi nyugdíjkorhatárt elérő járadékos ÖMT-állomány kiáramlása és a természetes fluktuáció miatt – megtorpanás következett be, ezért a kormány ismételen arra kényszerült, hogy újabb szolgálati formák létrehozásával ismét lendületet adjon az ÖT katonai szolgálatnak. A 2019-ben kezdődött, Magyarországon 2020-ban kiteljesedett koronavírus-járvány hatására a munkaerőpiacon időszakos munkanélküliség ütötte fel a fejét, amelyet a kormány az álláskereső állami szektorban lévő szervezetekhez történő irányításával próbált ideiglenesen megoldani.²¹ Az állami szektor részét képező MH ennek kapcsán létrehozta a speciális önkéntes területvédelmi tartalékos (SÖTT) jogviszonyt,²² amely az addig már létező ÖTT bázisán került kialakításra. A SÖTT-jogviszonyban szerepet vállalóknak – hasonlóan az ÖTT, de eltérően az ÖMT és ÖVT jogviszonyoktól – könnyített

²⁰ 25/2016. (XII. 22.) HM rendelet az egyes honvédelmi miniszteri rendeletek módosításáról. Jogtar. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1600025.HM×hift=20170101&txtreferrer=00000001.txt> (Letöltés időpontja: 2022. 08. 02.)

²¹ Szerencsi Zsolt: A Magyar Honvédség Covid-19-világjárvánnyal összefüggő munkahelyteremtése. *Hadtudományi Szemle*, 2021/4., 121. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/hsz/article/view/5446/4860> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 21.)

²² 11/2020. (VI. 23.) HM rendelet az önkéntes tartalékos szolgálati viszonyhoz kapcsolódó egyes honvédelmi miniszteri rendeletek módosításáról. *Honvédelmi Közlöny*, 2020/8., 690. <http://docplayer.hu/210205897-Honvedelmi-kozlony-a-honvedelmi-miniszterium-hivatalos-lapja-cxlvii-evfolyam-8-szam-augusztus-10-t-a-r-t-a-l-o-m.html> (Letöltés időpontja: 2022. 08. 02.)

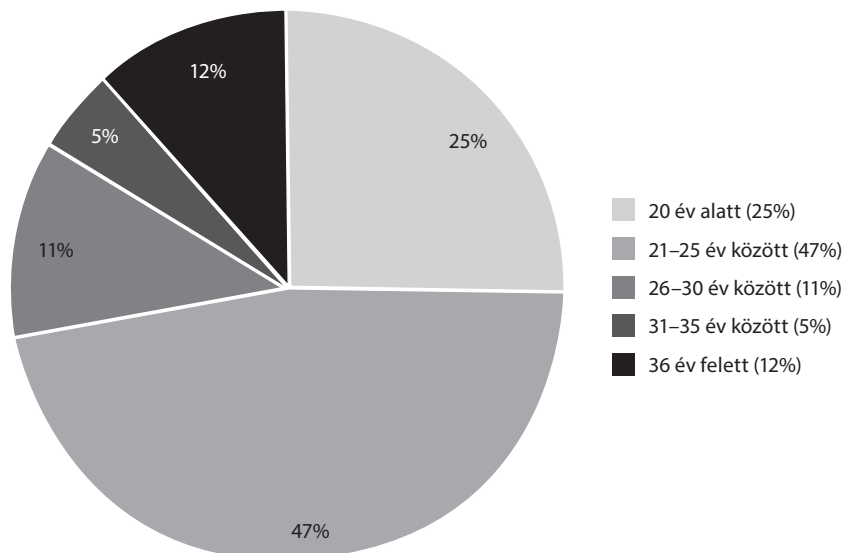
egészségügyi alkalmassági vizsgálaton²³ kellett átesniük, valamint – más álláslehetőség esetén – következmények nélkül válhattak ki az ÖTR-ből.

Az ÖTR magas korfája miatt 2021-ben a honvédelmi tárca arra az elhatározásra jutott, hogy megcélozza a 18-19 éves, frissen érettségizett, de felsőoktatási intézménybe felvételt nem nyert korosztályt. Az ÖKSZ-ben szolgálatot vállaló fiatalok megnyerésére az addigi ÖT-jogviszonyok kedvezményei mellett a kormány felvételi többletpontokat biztosított a számukra, amely 6 havi ÖKSZ-szolgálatért 16–32 (alapkiképzés 16 pont, alapkiképzés + szakkiképzés 32 pont), 12 havi szolgálatért 64 felvételi többletpontot igazolt az egyetemi felvételi előtt állók számára. A 2+4 hónapos – 2 hónap alapkiképzés, 4 hónap szakkiképzés – ÖKSZ-t vállaló jelentkezők egy átfogó honvédelmi ismereteket nyújtó képzésen vehettek részt, mely az élmény- és tapasztalatszerzés mellett stabil kereseti lehetőséget, megélhetési alternatívát is kínált.²⁴

ÖNKÉNTES KATONAI SZOLGÁLAT

A törvényi feltételek létrehozását követően az ÖKSZ-re történő toborzás 2021 nyarán kezdődött, az érdeklődő fiatalok először 2021. augusztus 31-ig jelentkezhetek szolgálatra. A 2021. szeptember 15-én kezdődött alapkiképzést országosan 502 fő kezdte meg, de számuk a kérdőíves felmérés időszakára 381-re csökkent,²⁵ közülük 188 fővel sikerült önkéntes és anonim módon kitölteni a kérdőívet. A kitöltők közel háromnegyede a várakozásoknak megfelelően a középfokú végzettséggel rendelkezők köréből került ki (74%).

A kérdőívet kitöltők korfájában is megmutatkozott a kormányzati szándék, mivel jelentős többségben voltak a 25 év alatti jelentkezők – 20 év alatt 25%, 21–25 év közötti 47%.

1. ábra A kérdőívet kitöltők életkor szerinti megoszlása (Készítette a szerző)

²³ Gyakorlatilag háziorvosi papírral.

²⁴ Önkéntes Katonai Szolgálat. I. m.

²⁵ A rendszerből kiválók többsége a polgári szférában létesített munkalehetőséget; családi, egészségügyi és egyéb, nem indokolt okok miatt hagyta el a rendszert.

A megkérdezettek között többségben voltak azok, akiknek a családjában voltak korábban sorkatonai szolgálatot ellátók (86%) és akiknél a tőlük hallott katonai történetek pozitív élményként rögzültek (57%). Ezt az eredményt támasztja alá egy 2018-as, 1000 fő bevonásával végzett közvélemény-kutatás is, mely szerint a magyarok nem utasítják el egyértelműen a sorkatonai szolgálatot, a megkérdezettek 56%-ának nem lenne ellenére annak ismételt bevezetése.²⁶ Ezekből a statisztikai adatokból azt a megállapítást vontam le, hogy a legjobb toborzás az, ha a rendszerben szerepet vállalók hozzák meg a kedvet az újabb korosztályok katonai szolgálatához azáltal, hogy pozitív élményeiket elmesélik a hozzátartozóknak, ismerősöknek, barátoknak (családi szocializáció). Ennek érdekében szükséges és hatékony a kiképzést olyan formában tervezni és végrehajtani, hogy az a résztvevők számára élményszámba menjen, a kiképzés végére pozitív benyomásokkal integrálódjanak a környezetükbe.

A kérdőívet kitöltők jelentős többsége (74%) a katonai szolgálatának megkezdése előtt is érdeklődött a katonai témájú hírek, események iránt, amiből arra lehet következtetni, hogy a megszüntetett sorkatonai szolgálat ellenére a polgári társadalom egy jól körülhatárolt része számára nem vált közömbössé a hagyományos értékek iránti érdeklődés (katonaság, a haza fegyveres szolgálata), valamint a katonai műszaki tájékozódás iránti igény (haditechnikai eszközök, fegyverek iránti érdeklődés), bár a felmérés az érdeklődés mögötti konkrét okokat nem vizsgálta.

A kérdőív kitért arra, hogy a kitöltő milyen fórumból értesült az ÖKSZ lehetőségéről. Az eredmény megerősítette azt a sztereotípiát, hogy a fiatal társadalom tájékozódási szokásai eltolódtak az online források felé (online sajtó 35%, közösségi média 28%), szemben a hagyományos forrásokkal (írott sajtó 4%, tévé és rádió 18%). Viszonylag nagy létszámban jelezték a családi (szülők), az iskolai (tanárok), a kortárs csoport (ismerősök, barátok) motivációt a jelentkezésnél (15%).

A jelentkezők körében magas fokú volt a katonai szolgálat iránti családi támogatottság aránya (68%) és a semleges („közömbös volt”, „nem szóltak bele” 29%), míg az ellenzők köre elhanyagolható (5%). Ez utóbbit természetesen a már katonai szolgálatra jelentkezettek körére kell értelmezni. Ezekből az adatokból tehát nem lehet következtetni arra, hogy a szülői társadalom támogatja vagy ellenzi gyermekének katonai szolgálatát, arra azonban igen, hogy a társadalom nem képvisel a katonai szolgálatot kimondottan ellenző nézeteket.²⁷

A felmérésben fontosnak ítéltam meg kitérni az ÖKSZ-t vállalók jelentkezési motivációira is, amellyel azt kívántam felmérni, hogy igaz-e az a feltételezésem, miszerint az ÖKSZ-t vállalók fő motivációs tényezője a felvételi többletpontok voltak. A válaszok többsége nem igazolta feltételezésem, mivel azt csak a megkérdezettek egynegyede jelölte meg a fő motivációnak (felvételi többletpontok 25%), ezzel szemben a válaszadók kétharmada a kihívás opciót választotta (66%).²⁸

A felmérésben rákérdeztem arra, hogy melyek voltak a katonai szolgálattal szembeni legnagyobb félelmeik. E kérdésre a legnagyobb arányban az „ismeretlen helyzetekkel szembeni” okokat adták meg – ismeretlen társaság (28%), az ismeretlen feladatokból adódó bizonytalanság (32%) – de többen jelezték, hogy a fizikai kihívásoktól való félelem (20%), a szigorú rend és a katonai fegyelem (15%) voltak a félelmeik legfőbb okai. A sztereotípiának számító

²⁶ Hanula Zsolt – Kocsis Krisztina: Régen a nosztalgia is jobb volt. Index, 2018. 10. 10. https://index.hu/techtud/2018/10/10/regen_a_nosztalgia_is_jobb_volt/ (Letöltés időpontja: 2022. 05. 21.)

²⁷ Uo.

²⁸ Több válasz megjelölésére is volt lehetőség.

„fegyverektől való félelem”-re viszonylag kisszámú (5%) válasz született, így elkönyvelhetjük, hogy ez nem jelent akadályt a társadalom katonakorú része számára.

A kérdőívet kitöltők megyei eloszlása jól szemlélteti, hogy a legtöbb megyében jól kezelhető,²⁹ kics csoportos formában kezdték meg a jelentkezők az alapkiképzést, amelyben a kiképzők és kiképzendők aránya az MH más kiképzéseihez képest jelentősen jobb arányt mutatott.³⁰

2. ábra A kérdőívet kitöltők megyei eloszlása (Készítette a szerző)

Települési eloszlás szerint a jelentkezők zöme 100 000 fő alatti településekről származik (5000 fő alatti községből 39%, 5000–20 000 fő közötti kisvárosból 19%, 20 000–100 000 fő közötti középvárosból 20%). Az előzetesen várt feltételezésemnek megfelelően a 100 000 fő feletti nagyvárosok és a főváros arányait tekintve elmaradt a kisebb települések fent feltüntetett jelentkezőinek számától (14%, illetve 9%).

Nemenkénti eloszlás szerint a kérdőívet kitöltők közel fele (39%) a női nemből került ki. Ez az arány jelentősen magasabb, mint az MH más szolgálati jogviszonyában a nők aránya.³¹ A felmérés ezirányú kimutatása rövid távú (az ÖKSZ programjának a sikere, az MH megismerése és népszerűsítése) és hosszú távú (a családi motiváció növelése a következő generációk katonai szolgálatra jelentkezésénél) sikerként könyvelhető el, ez az eredmény azonban középtávon (a kiképzett tartalékosok számának növelése különleges jogrend idejére³²) megkérdőjelezhető.

²⁹ Ez alól kivétel a két budapesti helyszín, ahol 35–35 fővel kezdődött meg az alapkiképzés (az MH TTP közlése).

³⁰ A klasszikus 1:10 arányhoz képest egy kiképzőre jóval kevesebb kiképzendő jutott, amivel a kiképzés hatékonyságát lehetett növelni.

³¹ Nyulas Szabolcs: A Magyar Honvédség állományának mintegy 20%-a nő. Honvedelem.hu, 2018. 04. 26. <https://honvedelem.hu/media/aktualis-videok/a-magyar-honvedseg-allomanyanak-mintegy-20-szazaleka-no.html> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 22.)

³² A különleges jogrendben bevezetésre kerülő kötelező katonai szolgálat a társadalom férfitagjaira vonatkozik.

Az ÖKSZ-re történő felkészítés 2021. szeptember 15-én kezdődött a TVZ-k megyei bázisain, ezáltal csökkentve a fiatalok előzőekben már említett aggodalmát, hogy az lakóhelyüktől távol történik. Az ÖKSZ-t vállalók katonai szolgálatuk első időszakában (8 hét³³) a 2021-ben módosított MH Egységes Alapkiképzési Programja (MH EAP) szerint hajtottak végre alapkiképzést, melynek eredményeként annak végére – mások mellett – el kellett sajátítaniuk a katonai szolgálat követelményeit és normáit, jártasságot kellett szerezniük a harcászati feladatok végrehajtásában egyénileg és tűzpár tagjaként, a biztonságos fegyverkezelésben és a terepen történő tájékozódásban.³⁴ Ennek érdekében az alapkiképzés során az alábbi foglalkozásokat hajtották végre:

Kiképzési ág	Végrehajtásra került		
	Adminisztrációs hét	Alapkiképzés	Összesen
Honvédelmi ismeretek	2 óra	–	2 óra
Katonai testnevelés	2 óra	14 óra	16 óra
Alaki kiképzés	2 óra	10 óra	12 óra + 20 óra esküre felk.
Jogi és hadijogi ismeretek	1 óra	–	1 óra
Szabályzatismeret	3 óra	–	3 óra
Munka-, tűz- és környezetvédelmi ismeretek	2 óra	1 óra	3 óra + 2 óra eseti felk.
Nemzetbiztonsági és információvédelmi ismeretek	4 óra	–	4 óra
Műszaki kiképzés	–	14 óra	14 óra
ABV-védelmi kiképzés	–	5 óra	5 óra
Katonai tereptan	2 óra	10 óra	12 óra
Logisztikai ismeretek	1 óra	–	1 óra
Egészségügyi kiképzés	–	8 óra	8 óra
Híradókiképzés	–	4 óra	4 óra
Általános lökiképzés	–	50 óra	50 óra
Általános harcászat	2 óra	44 óra	46 óra
Nem háborús műveletek	–	6 óra	6 óra
Vizsga	–	6 óra	6 óra
Összesen	21 óra	172 óra	193 óra³⁵

Az alapkiképzést követő 2 hétben az ÖKSZ-t vállalók a következők szerint hajtották végre a lövészszakalapozó kiképzésüket:

³³ 5+1+2 hét, amelyből 5 hét alapkiképzés, 1 hét úgynevezett adminisztrációs hét, 2 hét lövészszakalapozó kiképzés.

³⁴ MH Egységes Alapkiképzési Programja tervezet. Az MH kiadványa, 2021, 10.

³⁵ Uo. 25.

Kiképzési ág	Végrehajtásra került
	Szakalapozó kiképzés
Lőkiképzés	52 óra
Harcászat	24 óra
Fizikai állóképesség fejlesztés	3 óra
Általános karbantartás	3 óra
Összesen	82 óra³⁶

A kiképzést végrehajtó fiatalok leginkább a gyakorlati foglalkozásokat kedvelték (lövészet 39%, harcászat és más terepfoglalkozások 28%, katonai testnevelés 15%), legkevésbé a tantermi foglalkozások voltak népszerűek (50%). Ez a mért eredmény a feltételezésemnek megfelelően alakult, mivel a korábbi időszakokban más jogviszonyok kiképzéseinél is hasonló eredmény volt mérhető. Ezt a megállapítást a mai fiatal generáció felgyorsult életvitelére vezetem vissza, amely az internetnek köszönhetően azonnali gyors válaszokat biztosít az elméleti kérdésekre. Az online térben szocializálódott generáció számára kevésbé hatékony a hosszú, tanteremben szervezett, egymásra épített, a 20. századi oktatási módszerekkel (anyagleadás, majd számonkérés) történő elméleti oktatás.

Az alapkiképzést lezáró első időszak után az ÖKSZ-t vállaló fiatalok számára lehetőség nyílt – további felvételi többletpontért – olyan szakfelkészítések vállalására, amelyek az MH katonai szervezeteinek bázisán és a többség számára a legtöbb esetben a lakóhelyétől távolabbi helyőrségben történtek.³⁷ A lakóhelyhez való ragaszkodás a felmérésben nem volt alapvetően magas (39%), többen kijelentették, hogy számukra nem jelent akadályt, ha a lakóhelyüktől távolabb kell szolgáltatást teljesíteni (44%). Ennek magyarázatát a fentebb már részletezett településtípusok szerinti kimutatásnál ismertetett eredményre vezetem vissza, miszerint a kisebb településeken élők (község, kisváros) valószínűleg már a középiskolai tanulmányaikat is kollégiumi rendszerben töltötték el. Feltételezem, hogyha a nagyobb településtípusokból több jelentkező választja az ÖKSZ-t, akkor a lakóhelyhez ragaszkodók száma is magasabb arányú lett volna.

Dr. Lippai Péter dandártábornok, az MH Parancsnoksága szárazföldi haderőnemi szemlélője szerint „csak akkor tudjuk a megfelelő követelmények alapján kiválogatott és felkészített személyi állományt megtartani a rendszerben, ha ott jól is érzik magukat, ha motiváltak.”³⁸ A Maslow-féle szükséglet-hierarchia elmélete szerint is az egyén számára a legfontosabb az egyéni szükségletek kielégítése, ami leginkább a komfortzónában jut kifejezésre. A legjobb kiképzés mellett sem érhetünk el igazán jó alapkiképzési eredményt, ha a katonának a szolgálata kezdetén ki kell lépnie a komfortzónából. Ebben az időszakban nagyon fontos tényező, hogy a katona megfelelő minőségű, mennyiségű és változatos étkezésben részesüljön – étkezéssel elégedettek (52%), elfogadható (38%), nem elégedett (9%) –, mivel az elősegíti a felkészítés pozitív megítélését. Hasonlóan fontos a megfelelő minőségű ruházat – elégedett (63%), elfogadható (35%), nem elégedett (1%) –, amely nél-

³⁶ ÖKSZ lövészsakalapozó kiképzés óra/tárgykör elosztása. ÖKSZ Lövész Program.

³⁷ A szakfelkészítésre jelentkezőeknek vállalniuk kellett a hivatásos, szerződéses, ÖMT- és ÖVT-jogviszonyban lévőkre vonatkozó egészségügyi, pszichológiai és fizikai alkalmassági vizsgálat végrehajtását is.

³⁸ Trautmann Balázs: Új kihívások, új haderő. Honvedelem.hu, 2022. 03. 11. <https://honvedelem.hu/hirek/uj-kihivasok-uj-hadero.html> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 17.)

kül nem érhető el kiemelkedő eredmény. A funkciójában célszerű és korszerű felszerelés szintén fontos szempont volt a kérdőívet kitöltők körében.

Az ÖKSZ-t vállalók körében nyitott kérdésként szerepeltettem, hogy a továbbiakban milyen típusú felkészítésen vennének részt szívesen. Ezzel annak kiderítése volt a célom, hogy az ÖKSZ kiképzési rendszerét milyen irányba kellene fejleszteni, hogy az élményszerű legyen és az elvárásoknak megfelelő szakkiképzést adjon. Többek között a következő válaszok születtek: további lövészeti felkészítések (20%), missziós felkészítések (9%), gépjárművezetői kiképzés (7%), bűváriképzés (7%), ejtőernyős-felkészítés (6%).

Válaszokat kerestem arra is, hogy az ÖKSZ-felkészítést követően a résztvevők milyen szolgálati jogviszonyban szeretnék szolgálni. A jelentkezők zöme (39%) a szerződéses jogviszonyt jelölte meg, de sokakat (35%) vonz a hivatásos jogviszony létesítésének a lehetősége, amelyből arra következtetek, hogy jelentős azoknak a száma, akik a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztoképző Karra (NKE HHK), esetleg más fegyveres testületek felsőfokú intézményeibe nem nyertek felvételt, de a jövőben ott képzelik el a tanulmányaikat.

Az ÖKSZ sikerét jelzi – és a fentebb már kifejtett „családi szocializációval” kapcsolatos megállapítás alapját adhatja –, hogy a megkérdezettek 87%-a javasolná ismerőseinek, barátainak az ÖKSZ-programban való részvételt.

ÖSSZEZGÉS, KÖVETKEZTETÉS

A fentiekben kifejtett kérdőíves felmérés pozitív eredményei is megerősítették azt a kormányzati szándékot, hogy az MH-nak leginkább a középiskolai végzettséggel rendelkezőket kell megcéloznia, hogy az országban minél több kiképzett tartalékos legyen.³⁹ Emellett nem szabad figyelmen kívül hagyni az alacsonyabb és a magasabb iskolai végzettségekkel rendelkezők körét sem, mivel jelentős volt az e csoportból jelentkezők száma is.

Meglátásom szerint az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők körének megnyerésére (is) az MH-nak olyan perspektívát kell tudni nyújtania, amellyel a polgári életben is tudnak érvényesülni, mint például az ingyenes gépjárművezetői engedély (jogosítvány) megszerzésének a lehetősége, amelyben a magas tanfolyami árak – „B” kategória: 239 400⁴⁰–249 500 Ft;⁴¹ „C” kategória: 332 700⁴²–378 700 Ft;⁴³ „D” kategória: 326 000⁴⁴–353 800 Ft;⁴⁵ „E” kategória: 203 100⁴⁶–240 600 Ft⁴⁷ – mellett komoly toborzási lehetőség rejlik.

³⁹ Kiképzett tartalékos alatt azokat a hadköteles korú, magyar állampolgárságú személyeket értjük, akik katonai előképzettséggel rendelkeznek. Ezzel szemben a katonai előképzettséggel nem rendelkező, 18–50 év közötti magyar állampolgárságú férfiakat potenciális hadkötelesnek nevezzük.

⁴⁰ „B” kategóriás jogosítvány (autó). Gyorsjogsi. <https://www.gyorsjogositvany.hu/auto-jogositvany> (Letöltés időpontja: 2022. 08. 03.)

⁴¹ B kategória. Spuri Suli (2022. év eleji ár). <https://www.spuri-suli.hu/jogositvany-arak-2021-autosiskola-budapest/> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 17.)

⁴² Teherautó jogosítvány ára. SOS Jogsi. <https://www.sosjogsi.hu/teherauto-jogositvany-ara> (Letöltés időpontja: 2022. 08. 03.)

⁴³ C Kategória. Exkluzív Autósiskola. <https://exkluzivautosiskola.hu/hu/jarmuvezeto-kepzesek/c-kategoria/> (Letöltés időpontja: 2022. 08. 03.)

⁴⁴ Busz jogosítvány ára. SOS Jogsi. <https://www.sosjogsi.hu/busz-jogositvany-ara> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 17.)

⁴⁵ D kategória. Fulljogsi. <https://fulljogsi.hu/araink> (Letöltés időpontja: 2022. 08. 03.)

⁴⁶ Nehézpótkocsi jogosítvány ára. SOS Jogsi. <http://www.sosjogsi.hu/potkocsi-jogositvany-ara> (Letöltés időpontja: 2022. 08. 05.)

⁴⁷ „C+E” kategóriás jogosítvány. Exkluzív Autósiskola. <https://exkluzivautosiskola.hu/hu/jarmuvezeto-kepzesek/ce-kategoria/> (Letöltés időpontja: 2022. 08. 03.)

A felsőfokú végzettségük számára erkölcsi elismerésként a tartalékos tisztképzésben történő részvétel lehet a fő motiváló tényező, mivel ennek az állománynak a nyitott kérdéseire adott válaszaikból megmutatkozott, hogy a presztízs, az erkölcsi elismertség legalább olyan fontos a számukra, mint a kézzelfoghatóbb eredmények.

Az iskolai, kortárs csoporti és családi motivációra született eredmények miatt (15% értesült ezekből a forrásokból az ÖKSZ lehetőségéről) célszerűnek tartom a pedagógusi kar közvetlen bevonását a hasonló programok népszerűsítésébe. A megszólított célközönség tájékoztatói szokásaira vonatkozó kérdőíves felmérésből született eredmények ismerete a toborzással foglalkozó szakemberek további munkájához nyújthat alapot, miszerint a fiatalok elérésének lehetőségét már kevésbé újsághirdetésben kell keresni, hanem sokkal inkább az online fórumokon.

A kérdőíves felmérésből kiderült, hogy a társadalom még mindig nem lát rá megnyugtatóan a katonai élet mindennapjaira, az ismeretlenségből adódó félelmek még mindig jelentős visszatartó erőként mutatkoznak meg az állampolgároknál. Ebből levonható az a következtetés, hogy az MH-nak továbbra is erősítenie kell a társadalom felé nyitás lehetőségét, hogy az ismeretlenség szülte bizonytalanság csökkenthető legyen, az ne riassa el a katonai szolgálatra potenciálisan jelentkezőket. Ennek érdekében célszerűnek tartom a középiskolák felsőbb évfolyamai számára célirányos tájékoztatók, laktanyai és gyakorlati nyílt napok szervezését a felvételi jelentkezést megelőző időszakban, hogy a fiatalok – amennyire lehetséges – megismerhessék a katonai élet velejáróit, ne legyen számukra frusztráló, hogy nem ismerik e zárt közeg mindennapjait.

Tekintettel arra, hogy az ÖKSZ elsődleges célközönsége a felsőfokú tanintézetekbe jelentkezés előtt állókat és felvételt nem nyert állományt jelenti, hasznos lehet az együttműködés lehetőségének a keresése a felsőfokú oktatást felügyelő kormányzati adminisztrációval. Ez az együttműködés elsősorban úgy valósulhat meg, hogy az elektronikus felvételi rendszert⁴⁸ használók számára automatikus tájékoztató üzenetként megjelenhetne, hogy az ÖKSZ-t vállalók felvételi többletpontokat kapnak. E rendszerüzeneteket toborzási célból úgy kell hatékonytá tenni, hogy a felvételi eljárás megkezdésénél a rendszer automatikus üzenetként tájékoztatná a felvételizőt az ÖKSZ adta előnyökre. A felvételt nem nyert fiatal számára az újbóli ajánlás a felvételi elutasítás közlésével párhuzamosan érkezne, hogy az ÖKSZ vállalásával a pontszáma mennyit változna, valamint azzal a pontszámmal melyik felsőfokú tanintézménybe nyerne felvételt.

A 100 000 fő feletti nagyvárosokból és Budapestről érkezett, arányaiban kisebb jelentkezésszámokból arra következtettek, hogy a kisebb települések lakói között az MH még mindig jobb lehetőséget jelent, mint a nagyobb településeken élőkénél. Vélhetően a nagyvárosokban lakók számára a felvételi többletpontot nyújtó ÖKSZ helyett más lehetőségek könnyebb kihasználásával (plusz nyelvvizsga stb.) próbálták biztosítani a felvételihez szükséges pontokat.

A nők ÖKSZ-ben kimutatott jelentősen nagyobb arányából (39%) arra következtettek, hogy az általam is fő motivációnak hitt felvételi többletpontok az ő esetükben jobban érvényesültek. Az MH más szolgálati jogviszonyainak férfi/nő arányához képest magasabb női arány bizonyítja, hogy a honvédelmi vezetés szándéka (felvételi pontokért cserébe katonai szolgálat) vélhetően a nők körében volt igazán sikeres.

Az ÖKSZ-re jelentkezők gyakorlatorientáltságú igénye miatt a mai online térben szocializálódó fiatal generáció rövidebb ideig tartó, de hatékonyabb elméleti felkészítésére a táv-

⁴⁸ www.felvi.hu. (Letöltés időpontja: 2022. 08. 02.)

oktatásban már alkalmazott e-learning módszert javasolom alkalmazni. Az MH távoktatási rendszerében (ILIAS) már elérhető az alapképzés elméleti tananyaga, amelyet a katonai szolgálatot vállaló fiatalok a számukra biztosítható felhasználónévvel és jelszóval tudnak elérni akár a saját informatikai eszközeikkel. A tananyag nyelvezete és felépítése úgy került összeállításra, hogy előképzettség nélkül is könnyen feldolgozható legyen, tárgykörönként úgy alakították ki, hogy az elsajátított ismeretek végén online számonkérést (tesztet) is meg lehet követelni a felhasználótól. E rendszernek a használatával jelentős időt lehet a kiképzés számára megtakarítani, amelyet az élményszerűbb gyakorlati foglalkozásokra lehet átcsoportosítani. A távoktatási (e-learning) rendszerben történő felkészítésnek elengedhetetlen része azonban a konzultációs lehetőség biztosítása arra az esetre, ha az egyszerű nyelvezetű, logikailag jól felépített tananyagban nyitott kérdés maradna a kiképzendőben. A rendszer használatával a katonai szolgálathoz szükséges elméleti alapismeretek jelentős része bemeneti követelményként is meghatározhatóvá válhatna.

A kérdőívet kitöltő, hivatásos jogviszonyt vállalók viszonylag nagy száma alapján megfogalmazódik a lehetőség, hogy az ÖKSZ-t az NKE HHK is kövesse nyomon, és lehetőség szerint biztosítson kedvezményeket az ÖKSZ-t vállalók számára. Ez utóbbit azért tartom kiemelten fontosnak, mert a katonai felsőoktatásban sem lehet elhanyagolható szempont, hogy a hozzájuk jelentkezők rendelkeznek-e már katonai előképzettséggel. Tekintettel arra, hogy ez az állomány már rendelkezik katonai alapképzéssel, az így felszabadult időben az NKE HHK honvéd tisztjelöltjei alapképzését szervező és végrehajtó MH Ludovika Zászlóalj az alapfelkészítés helyett más, a tiszt szocializációhoz szükséges képzéseket tervezhetne be.⁴⁹

A rendszer további fejlesztéséhez ki kell emelnem az olyan értékes, az ÖKSZ-t vállalók részéről érkezett egyedi javaslatokat, egyéni észrevételeket, amelyeket nem tekinthetek általános véleménynek, de alkalmasak arra, hogy figyelembevételükkel az ÖKSZ rendszere továbbfejleszhető legyen. Az egyik ilyen, építőjellelű ajánlás az ÖKSZ-t vállalók szolgálati igazolvánnyal történő ellátása volt, amellyel az MH kötelékéhez való tartozásukat lehetne kifejezésre juttatni. E szimbólumként is felfogható gesztus nem növelné akkora többletköltséggel a költségvetést, mint amekkora erkölcsi és érzelmi többletet jelenthet a katonai szolgálatot vállalók számára. E lépéssel – a szolgálati igazolvány alapfunkciója mellett – kézzelfoghatóvá válhatna az ÖKSZ-t vállalók részére, hogy ténylegesen az MH kötelékébe tartoznak.⁵⁰

Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt az egyértelmű tény, hogy az ÖKSZ-re való jelentkezés erősen időszakos lesz – a felvételi ponthatárok meghirdetését követően lehet nagyobb létszámot toborozni. Ennek érdekében célszerű az ÖKSZ kiképzéseit a mindenkori iskolai tanévkezdéshez igazítani, amellyel a jelentkezők sem esnek ki az oktatásban megszokott (szeptembertől júniusig terjedő) tanévrendszerből. A kiképzési programot célszerűnek tartom szinten tartó idegen nyelvi felkészítéssel is kiegészíteni, hogy a jelentkezettek a már megszerzett idegennyelv-tudásuk a következő évi – az ÖKSZ-ért kapott felvételi többletpontokkal megnövelt és annak is köszönhető – sikeres egyetemi felvételiig ne csökkenjen. E javaslatot sikeresen támogatja az MH fejlesztésének irányítására létrehozott katonai szervezet, az MH Transzformációs Parancsnokság Kiképzési Főnöksége által kidolgozott és tesztelt szinten

⁴⁹ Javaslat: többlet közszolgálati ismeretek, idegen nyelvi képzés, egészségügyi kiképzés, gépjárművezetői kiképzés.

⁵⁰ Jelenleg a szolgálati igazolvány elkészítése több mint 90 napos ügyintézésel zajlik. A javaslatom abban az esetben lehet hatékony és kivitelezhető, ha az a 180 napos ÖKSZ-t vállalók részére soron kívül és gyorsított eljárásban készül el.

tartó nyelvi program, amely angol és német nyelven alap-, közép- és felső szinten segíti a már megszerzett idegen nyelvi tudás megőrzését, annak szinten tartását.

A hatékonyabb toborzás érdekében szükségesnek tartom a középiskolai pedagóguskart az ÖKSZ ügye mellé állítani, mert az ÖKSZ elsődleges célcsoportját jelentő végzéshez közeledő középiskolások látókörének a szélesítésére leginkább ők tudnak pozitívan hatni. A fentebb már többször kifejtett „közvetett toborzás” érdekében elengedhetetlenül fontosnak tartom, hogy az ÖKSZ-t már teljesítetteknek legyen lehetőségük a fiatalabb volt iskolatársaik számára szervezett keretek közötti tapasztalatok átadására, amelyet a Katonasuli Program keretein belül lehetne szervezni. Ez utóbbi kulcsfontosságú a rendszer továbbfejlesztése szempontjából, mivel az ismerősöktől kapott pozitív információk mindig hitelesebbek, mint az idegenektől hallott, sokszor kampányszerű toborzóbeszéd.

Összességében az ÖKSZ életre hívását sikerként könyvelem el, amely jó megoldási alapként szolgálhat az MH személyi utánpótlásának kihívásaira.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 11/2020. (VI. 23.) HM rendelet az önkéntes tartalékos szolgálati viszonyhoz kapcsolódó egyes honvédelmi miniszteri rendeletek módosításáról. Honvédelmi Közlöny, 2020/8. szám, 690. <http://docplayer.hu/210205897-Honvedelmi-kozlony-a-honvedelmi-miniszterium-hivatalos-lapja-cxlvii-efolyam-8-szam-augusztus-10-t-a-r-t-a-l-o-m.html>
- 22/2002. (IV. 10.) HM rendelet az önkéntes tartalékos jogviszony szabályozásáról. Magyar Közlöny, 202/45. szám, 3117–3119. <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/6565d05c2c75a91b80811199247e0899f2433a6a/letoltes>
- 25/2016. (XII. 22.) HM rendelet az egyes honvédelmi miniszteri rendeletek módosításáról. Jogtár. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1600025.HM×hift=20170101&txreferer=00000001.txt>
- 27/1998. (VI. 10.) BM rendelet a fegyveres biztonsági őrseg Működési és Szolgálati Szabályzatának kiadásáról. Jogtár. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99800027.bm>
- 95/2010. (XI. 16.) HM utasítás a Magyar Honvédség tartalékos rendszere fejlesztéséhez kapcsolódó egyes feladatokról. Honvédelmi Közlöny, 2010/17. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/index.php?m=0&p=kozltart&ev=2010&szam=17&k=13>
- „Bármit kérhet tőlem, kivéve időt” – „Vous pouvez me demander tout ce que vous voulez, sauf pour le temps.” (Napoléon Bonaparte) Honvedelem.hu, 2022. 03. 17. <https://honvedelem.hu/hirek/barmit-kerhet-tolem-kiveve-idot.html>
- Benkő Tibor: Folytatni kell a haderőfejlesztést és segíteni a határok védelmét. 2022. 02. 22. Origo. <https://www.origo.hu/itthon/20220222-benko-tibor-szentendre-honvedseg-hadero-fejlesztese.html>
- B kategória. Spuri Suli. <https://www.spuri-suli.hu/jogositvany-arak-2021-autosiskola-budapest/>
- „B” kategóriás jogosítvány (autó). Gyorsjogsi. <https://www.gyorsjogositvany.hu/auto-jogositvany>
- Busz jogosítvány ára. SOS Jogsi. <https://www.sosjogsi.hu/busz-jogositvany-ara>
- „C+E” kategóriás jogosítvány. Exkluzív Autósiskola. <https://exkluzivautosiskola.hu/hu/jarmuvezeto-kepzesek/ce-kategoria/>
- C Kategória. Exkluzív Autósiskola. <https://exkluzivautosiskola.hu/hu/jarmuvezeto-kepzesek/c-kategoria/>
- Czuprák Ottó: *Paradigmaváltás a katonai tartalék erőknél*. Új Honvédségi Szemle, 2006/9.
- D kategória. Fulljogsi. <https://fulljogsi.hu/araink>

- Hanula Zsolt – Kocsis Krisztina: *Régen a nosztalgia is jobb volt*. Index, 2018. 10. 10. https://index.hu/techtud/2018/10/10/regen_a_nosztalgia_is_jobb_volt/
- Herczeg Márk: *Jó sok felvételi többletpontot ér az önkéntes tartalékos katonáskodás*. 444.hu, 2022. 04. 06. <http://444.hu/2022/04/06/egy-csomo-felveteli-tobbletpontot-er-az-onkent-es-tartalekos-katonaskodas>
- Kladek András – Ujházy László: *A Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszeréhez kapcsolódó munkáltatói támogató program vizsgálata*. Honvédségi Szemle, 2014/6., 69–81. https://www.researchgate.net/profile/Laszlo-Ujhazy-2/publication/345862505_A_Magyar_Honvedseg_onkent-es-tartalekos-rendszeréhez_kapcsolodo_munkaltatoi_tamogato_program_vizsgalata/links/5faffee692851cf24cce868a/A-Magyar-Honvedseg-onkent-es-tartalekos-rendszeréhez-kapcsolodo-munkaltatoi-tamogato-program-vizsgalata.pdf
- Magyar Közlöny, 2022. évi 62. szám, 2022. április 05. <https://magyarkozlony.hu>
- MH Egységes Alapkiképzési Programja tervezet. Az MH kiadványa, 2021.
- Molnár Ferenc: *A sorkatonai szolgálat Magyarországon: tendenciák és ellentmondások*. In: Juhász Erika (szerk.): *Magyarország NATO-tagsága és a honvédelem átalakítása – Tanulmányok és dokumentumok*. HM, HVK, Budapest, 2000, 163–178.
- Nagy-Vargáné Juhász Ágnes: *Az önkéntes haderő tartalék biztosításának szervezési-vezetési kérdései*. Doktori (PhD-) értekezés. ZMNE HDI, Budapest, 2010. <https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/12212/Teljes%20sz%C3%B6veg!.pdf?sequence=1>
- Nehézpótkocsi jogosítvány ára. SOS Jogsi. <http://www.sosjogsi.hu/potkocsi-jogositvany-ara>
- Nyulás Szabolcs: *A Magyar Honvédség állományának mintegy 20%-a nő*. Honvedelem.hu, 2018. 04. 26. <https://honvedelem.hu/media/aktualis-videok/a-magyar-honvedseg-allomanyanak-mintegy-20-szazaleka-no.html>
- ÖKSZ lövészsakalapozó kiképzés óra/tárgykör elosztása. ÖKSZ Lövész Program.
- Önkéntes Katonai Szolgálat. Honvedelem.hu, 2021. 07. 21. <https://honvedelem.hu/OKSZ.html>
- Szerencsi Zsolt: *A Magyar Honvédség Covid-19-világjárvánnyal összefüggő munkahelyteremtése*. Hadtudományi Szemle, 2021/4., 117–132. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/hsz/article/view/5446/4860>
- Teherautó jogosítvány ára. SOS Jogsi. <https://www.sosjogsi.hu/teherauto-jogositvany-ara>
- Trautmann Balázs: *Új kihívások, új haderő*. Honvedelem.hu, 2022. 03. 11. <https://honvedelem.hu/hirek/uj-kihivasok-uj-hadero.html>
- Ujházy László: *Tartalékos szövetségek a NATO-ban*. Doktori (PhD-) értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2011. <https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/static/pdfjs/web/viewer.html?file=https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/12250/Teljes%20sz%C3%B6veg%21?sequence=1&isAllowed=y>
- www.felvi.hu